

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA MALİYYƏ BAZARLARININ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ

İxtisas: 5301.01- «Daxili fiskal siyasət və dövlət maliyyəsi»

Elm sahəsi: 53 - iqtisad elmləri

İddiaçı: **Günay Rasim qızı Rəsulova**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün
təqdim edilmiş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

Bakı – 2023

Dissertasiya işi Azərbaycan Kooperasiya Universitetində yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: iqtisad elmləri doktoru, professor,
Əməkdar elm xadimi
Bəyalı Xanali oğlu Ataşov

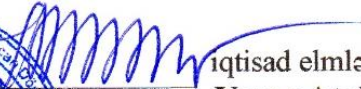
Rəsmi opponentlər: iqtisad elmləri doktoru, professor
Elnur Məhəmməd oğlu Sadıqov

iqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru
Məhəmməd İsmayıl oğlu Əlləzov

iqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru
Kənan Şöhrət oğlu Vəkilov

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən ED 2.10 Dissertasiya şurası

iqtisad elmləri doktoru, professor
Yaşar Atakişi oğlu Kəlbəliyev

iqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru
Suqra İnqilab qızı Hübətova

Elmi seminarın sədri.

iqtisad elmləri doktoru, professor
Zahid Fərrux oğlu Məmmədov

imza

İŞİN ÜMUMİ XARAKTERİSTİKASI

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Maliyyə bazarlarının inkişafı və burada səmərəli fəaliyyət göstərən maliyyə-kredit institutlarının mövcudluğu son 10 ildə bütövlükdə iqtisadiyyatın uğurlu fəaliyyəti üçün üstün şərt olmuşdur. Məhz maliyyə bazarları maliyyə vasitəçiliyinin inkişafı üçün şərtləri müəyyən edir, bununla da biznesin maliyyə resurslarına olan tələbatını ödəyir və investisiya prosesinin sürətlənməsinə imkan yaradır.

Azərbaycan Respublikasının müasir iqtisadiyyatının mühüm xüsusiyyəti pul, kredit, valyuta, fond, sığorta sektorlarının inteqrasiyaya və vahid milli bazarın formalaşmasına meyilli olmasıdır. Bu isə iqtisadiyyatın maliyyələşdirilməsində müxtəlif mənbə və maliyyə alətlərinə olan tələbat ilə müəyyən edilir.

İqtisadiyyatın davamlı inkişafı şəraitində maliyyə bazarlarının bütün sektorlarında baş verən əməliyyatların həcmi sürətli tempə artır. Maliyyə resurslarının səfərbər edilməsi və yenidən bölgüsü mexanizmi kimi onun rolu durmadan yüksəlir. Dünya meylinin müasir şəraitində maliyyə bazarlarının bir neçə seqmentində eyni vaxtda təklif olunan maliyyə məhsulları meydana gəlməyə başlamışdır. Belə ki, hazırda kredit derivativlərinin satıcıları kimi kommersiya banklarından əlavə sığorta şirkətləri, pensiya fondları və birgə maliyyələşdirmə fondları çıxış edir ki, bu alətlərin alıcıları isə kommersiya bankları, pensiya fondları və qeyri-maliyyə şirkətləridir. Müasir maliyyə bazarlarının xarakterik xüsusiyyətləri maliyyə risklərinin sektorlararası yenidən bölgüsüdür. O, konkret seqmentlərin sabitliyini müəyyən edir, lakin eyni zamanda bütövlükdə maliyyə sisteminin fəaliyyət riskinin artmasına gətirib çıxara bilər.

Dünya maliyyə bazarlarında baş verən proseslər Azərbaycanın maliyyə bazarlarına da təsir göstərir, onun inkişafının əsas istiqamətlərini şərtləndirir. Azərbaycanın maliyyə bazarlarında baş verən proseslərin mürəkkəbləşməsi maliyyə alətləri dəstinin artırılmasına və onun bazarın bir neçə seqmentinə və sistemin tənzimlənməsinin inkişafına tətbiq edilməsinin zəruriliyini müəyyən edir.

Bütün bunlarla yanaşı bu sahədə xarici təcrübənin tətbiqinin də əhəmiyyəti olduqca böyükdür. Bəllidir ki, dünyanın bir sıra ölkəsinin

xüsusi idarəetmə institutları-maliyyə bazarlarının bir neçə seqmentinə eyni zamanda nəzarəti həyata keçirən meqatənzimləyicilər yaradılmışdır.

Hazırda Azərbaycanda və dünya maliyyə bazarlarının inteqrasiyası prosesinin intesifikasiyası baş verir. Bununla əlaqədar olaraq ölkəmizin ərazisində şirkətlərin dünya maliyyə bazarlarında fəal iştirak etmək üçün geniş imkanlara malik olan beynəlxalq maliyyə mərkəzinin formalaşması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Beləliklə, dissertasiya tədqiqatının mövzusunun aktuallığını aşağıdakıların zəruriliyi şərtləndirir:

- maliyyə bazarının formalaşması və fəaliyyətinin metodiki aspektlərinin təhlili;

- maliyyə bazarlarının təşkili şərtləri və prinsiplərinin tətbiqi;

- iqtisadiyyatın strukturunda maliyyə bazarlarının yeri və rolunu müəyyən edilməsi;

- Azərbaycanda maliyyə bazarlarının seqmentləri və növlərinin araşdırılması;

- Azərbaycanda maliyyə bazarlarının inkişafının mərhələləri və qanunauyğunluğu, mövcud vəziyyətinin təhlili və qiymətləndirilməsi;

- Azərbaycanın maliyyə bazarlarının dünya maliyyə bazarlarına inteqrasiyası şərtlərinin, uyğunluqları və mümkün çatışmazlığının aşkar edilməsi;

- maliyyə bazarlarının tənzimlənməsi və təkmilləşdirilməsi üzrə zəruri tövsiyələrin irəli sürülməsi.

Son dövrlərdə reallaşdırılmış iqtisadi islahatlar ölkəmizin qlobal reyting göstəricilərinin əhəmiyyətli dərəcədə yüksəlməsi ilə müşahidə olunur. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyatının perspektiv inkişafı üzrə Strateji Yol Xəritəsində maliyyə sektorunun, o cümlədən ölkədə maliyyə bazarlarının formalaşması 2022-ci ilə qədər təmin ediləcək və uzun müddətdə isə maliyyə sektoru dünya səhnəsində rəqabətə hazırlanacaqdır.

Bu məqsədlərə çatmaq vəzifələri dissertasiya mövzusunun aktuallığını müəyyən edən amillər kimi qiymətləndirilə bilər.

Dissertasiya mövzusunun işlənilməsi dərəcəsinə gəldikdə isə onu qeyd etməlik ki, Azərbaycanda maliyyə bazarlarının və onun müxtəlif seqmentlərinin inkişafı istiqamətlərində xeyli elmi araşdırmalar aparılmışdır. Buna da ölkəmizdə ənənəvi olaraq maliyyə resurslarından

istifadənin müxtəlif istiqamətlərində təkmilləşdirilməsi sahəsində işlək mexanizmlərin formalaşması əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərmişdir. Nəticədə respublikamızda formalaşmaqda və inkişaf etməkdə olan maliyyə bazarlarının tədqiqi üzrə xeyli sayda elmi-tədqiqat əsərləri meydana gəlmişdir. Bu yönümdə Azərbaycanın iqtisadçı alimlərindən Ə.Ə.Ələkbərov, M.M.Sadiqov, M.X.Həsənli, Z.F.Məmmədov, S.M.Məmmədov, B.X.Ataşov, M.M.Bağirov, A.Ş.Şəkərəliyev, Ə.İ.Bayramov, D.A.Bağirov, A.M.Kərimov, A.B.Abasov, R.M.Cəbiyev, N.A.Novruzov və başqalarının elmi araşdırmalarında maliyyə bazarlarının müasir durumu və inkişaf perspektivləri ətraflı tədqiq edilmiş, nəzəri və praktiki əhəmiyyət kəsb edən nəticələr əldə olunmuşdur.

Xarici ölkə müəlliflərinin əsərlərində maliyyə bazarlarının tərkib hissəsi olan pul, kredit və fond sektorlarının inteqrasiyası əsasında onun inkişafının çoxsaylı nəzəri və praktiki aspektlərinin dərin və hərtərəfli təhlili verilmişdir. Burada maliyyə bazarlarının tənzimlənməsi, kompleks tədqiqi və onların gələcək inkişaf istiqamətlərinin müəyyən olunması istiqamətlərində bir neçə görkəmli iqtisadçılar tərəfindən tədqiqatlar aparılmışdır. Belə iqtisadçılara A.Smiti, D.Rikardonu, K.Marksı aid etmək olar. Bundan əlavə MDB məkanında T.K.Bloxin, D.M.Mixaylov, B.A.Lyalin, T.V.Vorobyov, A.A.Çaldayev, T.B.Nikitina, S.V.Yakinin və bir sıra başqa alimlərin əsərlərində maliyyə bazarlarının tədqiqi sahəsində bir sıra dəyərli elmi-tədqiqat işləri mövcuddur.

Lakin ölkə iqtisadçılarının tədqiqatlarında əsas diqqət yalnız maliyyə bazarlarının spesifikliyinə, onun ayrı-ayrı seqmentlərinin araşdırılmasına, dünya maliyyə bazarlarının inteqrasiyası şərtlərinə yetirilir. Bundan əlavə, əksəriyyət tədqiqat işlərində maliyyə bazarlarının formalaşmasının makroiqtisadi şərtlərinin təhlili, onun təkamülünün metodologiyasının, tənzimlənmənin metod və alətləri seçiminin meyarları, Azərbaycan maliyyə bazarlarının dünya maliyyə bazarlarına inteqrasiyasının sürətləndirilməsi və maliyyə bazarlarının təkmilləşdirilməsi istiqamətləri üzrə təkliflərin işlənilib hazırlanması və tətbiqi prosesləri bir sıra hallarda diqqətdən kənar qalmışdır. Bununla əlaqədar olaraq Azərbaycanda maliyyə bazarlarının formalaşması və fəaliyyəti xüsusiyyətlərinin sistemli şəkildə təhlili prinsipləri əsasında araşdırılmasını, dünyada və respublikamızda baş verən iqtisadi

dəyişikliklər maliyyə bazarları və orada mövcud olan real vəziyyətin daim tədqiqini, təkmilləşdirilməsi istiqamətlərini müəyyənləşdirməyi zəruri edir. Bu kimi yanaşma Azərbaycan maliyyə bazarlarının inkişafının əsas qanunauyğunluğunu aşkar etməyə, onun dünya maliyyə bazarlarına inteqrasiyası şərtlərinin spesifikliyini açmağa, Azərbaycanın ərazisində beynəlxalq maliyyə mərkəzinin formalaşması mümkünlüyünü müəyyən etməyə imkan verir. Bütün bunlar elmi-tədqiqat işinin mövzusunun aktual və bu səpgidə nisbətən az öyrənilən problemə həsr edildiyini göstərir.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Tədqiqatın obyektı kimi respublikamızda fəaliyyət göstərən müxtəlif tipli və müxtəlif inkişaf səviyyəsində olan maliyyə bazarların, eləcə də onlarla sıx əlaqədə olan təsərrüfat subyektlərinin məcmusu götürülmüşdür. Tədqiqatın predmetini isə maliyyə bazarlarının formalaşması, inkişafı və təkmilləşdirilməsi meyilləri, qanunauyğunluqları, həmçinin bu prosesləri şərtləndirən amillər, üsullar və vasitələr təşkil edir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqatın məqsədi Azərbaycan Respublikası maliyyə bazarlarının yeni iqtisadi şəraitə uyğun təkmilləşdirilməsi, tənzimlənməsi və dünya maliyyə bazarlarına inteqrasiyası üçün onun formalaşması və inkişafının konseptual əsaslarının işlənilib hazırlanmasından ibarətdir. Bu məqsədə çatmaq üçün aşağıdakı vəzifələr qarşıya qoyulmuş və yerinə yetirilmişdir:

- maliyyə bazarlarının fəaliyyətinin müasir metodologiyalarını tədqiq və təcrübədə tətbiq etmək;

- maliyyə bazarlarının fəaliyyətinin təşkili şərtləri və prinsiplərini qiymətləndirmək;

- iqtisadiyyatın ümumi strukturunda maliyyə bazarlarının yeri və rolunu tədqiq etmək;

- Azərbaycanda maliyyə bazarının seqmentləri və növlərini xarakterizə etmək;

- maliyyə bazarlarının mövcud inkişaf durumunun təhlilini vermək;

- Azərbaycan maliyyə bazarlarının dünya maliyyə bazarlarına inteqrasiyasının üstün və neqativ cəhətlərini göstərməklə əsas hədəfləri müəyyən etmək;

- maliyyə bazarlarının tənzimlənməsi üzrə beynəlxalq təcrübəni tədqiq etmək;
- Azərbaycanın maliyyə bazarlarının inkişafının əsas meyillərini aşkar etmək;
- Dövlət qiymətli kağızlarının qiymətli kağızlar bazarına təsir dərəcəsini müəyyənləşdirmək;
- maliyyə bazarların gələcək inkişafının təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinə dair tövsiyələr hazırlanmaq.

Tədqiqatın metodları. Tədqiqatın metodoloji və nəzəri əsaslarını sistemli təhlil və məntiq prinsipləri, bazar tarazlığı konsepsiyası və bazar iştirakçılarının səmərəli davranış qaydaları təşkil edir. Tədqiqatda ümumi elmi metodlardan istifadə edilmişdir ki, bunlara induktiv və deduktiv təhlil, təsnifat və qruplaşdırma, iqtisadi-statistik və müqayisəli metodlar aiddir. Onların tutarlılığı tədqiqatın lazımi dərinliyini və universallığını təmin etməklə yanaşı, nəticələri elmi cəhətdən əsaslandırmağa imkan vermişdir.

Tədqiqat zamanı dövlət qiymətli kağızlarının qiymətli kağızlar bazarına təsirini qiymətləndirmək üçün kəmiyyət təhlil metodlarından istifadə edilmişdir. Qeyd olunan göstəricilər arasındakı əlaqənin reqressiya modeli qurulmuşdur.

Tədqiqatın nəzəri əsasında klassik və müasir xarici iqtisadçıların maliyyə bazarlarının formalaşması və inkişafının nəzəriyyəsinə və praktikasına həsr edilmiş əsərləri durur. Dissertasiya işində maliyyə bazarları sferasında Azərbaycan iqtisadçı mütəxəssislərinin tədqiqatlarından geniş istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın empirik əsasını aşağıdakılar təşkil edir:

- Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik aktları, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin, Mərkəzi Bankın, Maliyyə Nazirliyinin, AR Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasının (2019-cu ilin noyabr ayında ləğv edilmişdir), AR maliyyə xidmətlərinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsinin normativ sənədləri;
- Azərbaycan Respublikası dövlət hakimiyyət orqanlarının, xarici dövlət və təşkilatların statistik və analitik materialları;
- Azərbaycanın və xarici ölkələrin xüsusi dövrü mətbuatdakı nəşrləri.

Müdafiyə çıxarılan əsas müddəalar:

- maliyyə bazarlarının fəaliyyətinin metodoloji aspektinin tədqiqi;
- maliyyə bazarlarının təşkili prinsiplərinin araşdırılması və iqtisadi sistemdə yeri və rolunun qiymətləndirilməsi;
- Azərbaycanda maliyyə bazarlarının dövlət tənzimlənməsi mexanizminin araşdırılması;
- maliyyə bazarının seqmentlərinin təsnifatlaşdırılması və dövlətin maliyyə siyasəti prioritetləri kontekstində onların arasında qarşılıqlı əlaqələrin qiymətləndirilməsi;
- Azərbaycanda maliyyə bazarlarının mövcud durumunun qiymətləndirilməsi;
- Azərbaycanda maliyyə bazarlarının inkişafının əsas qanunauyğunluqlarının tədqiqi;
- Azərbaycanda maliyyə bazarlarının inkişaf mərhələlərinin təsnifatı və onların inkişaf istiqamətlərinin əsaslandırılması;
- Azərbaycanın maliyyə bazarlarının dünya maliyyə bazarlarına inteqrasiyasının təmin edən tədbirlər sisteminin qiymətləndirilməsi.

Tədqiqatın elmi yeniliyi aşağıdakılardan ibarətdir:

- Azərbaycanda maliyyə bazarlarının formalaşması və inkişafının nəzəri-metodoloji əsasları, onun fəaliyyətinin təşkili, təkmilləşdirilməsi şərtləri və prinsipləri, maliyyə bazarlarının iqtisadiyyatda yeri və rolu məsələləri kompleks şəkildə tədqiq edilmişdir;
- maliyyə bazarlarının seqmentləri və növlərinin iqtisadi mahiyyəti, maliyyə bazarları arasında qarşılıqlı əlaqələr təhlil edilmiş, maliyyə bazarlarının mövcud durumu əsasında dövlətin maliyyə siyasətinin prioritet istiqamətləri müəyyən edilmişdir;
- Azərbaycan maliyyə bazarlarının dünya maliyyə bazarlarına inteqrasiyasının əsas şərtləri və istiqamətləri müəyyən edilmişdir. Azərbaycan maliyyə bazarlarında dünya təcrübəsindən istifadə edilən geniş dəst maliyyə alətlərindən istifadə etməklə əməliyyatlar aparan maliyyə bazarlarının müasir infrastrukturunu yaradılmışdır;
- Azərbaycan maliyyə bazarlarının dünya maliyyə bazarlarına inteqrasiyasının ən başlıca şərtləri araşdırılmış və bu istiqamətdə istifadə ediləcək tədbirlər sistemi müəyyən edilmişdir;
- maliyyə bazarlarının mövcud durumu təhlil edilmiş və buna uyğun olaraq perspektivdə onun inkişaf istiqamətləri göstərilmişdir;

- Mərkəzi Bank və maliyyə orqanları tərəfindən nəzarəti təmin etmək üçün maliyyə bazarlarının tənzimlənməsi tədbirləri sistemi əsaslandırılmışdır;

- Azərbaycanda 2019-2022-ci illər ərzində dövlət qiymətli kağızlarının qiymətli kağızlar bazarına təsir səviyyəsi müəyyən edilmişdir;

- Azərbaycanın maliyyə bazarlarının fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində elmi cəhətdən əsaslandırılmış təkliflər və tövsiyələr hazırlanmışdır.

Tədqiqatın nəzəri və praktiki əhəmiyyəti. Dissertasiya işində irəli sürülən təkliflərin və tövsiyələrin reallaşdırılması ölkədə bazar infrastrukturunun təkmilləşdirilməsində və inkişafında maliyyə bazarlarının səmərəsinin xeyli artırılmasına imkan verə bilər.

Əldə edilmiş yeni elmi yanaşmalar və nəticələr ölkəmizin maliyyə sektorunun inkişafı üzrə strateji yol xəritələrinin həyata keçirilməsində, eləcə də iqtisadçıların və maliyyəçi mütəxəssislərin hazırlanması proqramlarında tədris materialları kimi istifadə oluna bilər.

Tədqiqat prosesində işlənib hazırlanmış nəticə və təkliflər respublikamızda maliyyə bazarlarının inkişafı və tənzimlənməsi üzrə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsində də istifadə edilə bilər.

Aprobasiyası və tətbiqi. Dissertasiya mövzusu Azərbaycan Kooperasiya Universitetinin tədqiqat işinin ümumi istiqamətinə uyğun olmuş və aktual mövzu kimi mütəmadi olaraq Universitetin elmi seminarlarında müzakirə olunmuş və bəyənilmişdir. Dissertasiya işinin elmi nəticələri Azərbaycan Kooperasiya Universitetində və Bakı Biznes Universitetində maliyyə fənninin tədrisində və elmi-tədqiqat işlərinin aparılmasında istifadə edilmiş, respublika və beynəlxalq əhəmiyyətli elmi-nəzəri konfranslarda məruzə edilmişdir.

Dissertasiya işinin əsas müddəaları və nəticələri çap olunmuş 4.1 ç.v. həcmində 12 məqalə və tezisdə əksini tapmışdır. Çap olunmuş elmi əsərlər sırasında Maliyyə bazarlarının təsnifatı və xarakterik xüsusiyyətləri (Bakı,2017), Qiymətli kağızların yatırımında maliyyə axınlarının rolu (Bakı,2018), Azərbaycanda maliyyə bazarının inkişafının nəzəri və praktiki aspektləri (Bakı,2020), Maliyyə bazarlarının milli iqtisadiyyatda rolunun qiymətləndirilməsi (Bakı,2021), Основные особенности развития финансовых рынков Азербайджана

(Москва,2021) adlı məqalələri və beynəlxalq elmi-praktik konfrans materiallarında dərc olunmuş Maliyyə bazarları və onların formalaşmasında dövlətin rolu (Bakı,2018), Qiymətli kağızlar bazarında investorlar (Bakı,2018), Фондовый рынок как приоритет финансового рынка Азербайджанской Республики (Болгария,2018), Müasir Azərbaycanın maliyyə bazarlarının tənzimlənmə və inkişaf meylləri (Bakı,2020) adlı tezisləri göstərmək olar.

Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı: Azərbaycan Kooperasiya Universiteti

Dissertasiyanın həcmi və strukturu. Dissertasiya giriş, 3 fəsil, nəticə və 158 adda ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Giriş 14138 işarədən, birinci fəsil 58905 işarə, ikinci fəsil 82274 işarə, üçüncü fəsil 34998 işarə, nəticə 11368 işarədən ibarətdir. Dissertasiyada 8 cədvəl, 12 şəkil yer almışdır. Cədvəllər, şəkillər və ədəbiyyat siyahısı istisna olmaqla dissertasiyanın həcmi 206743 işarədir.

DİSSERTASIYANIN MÜNDƏRİCATI

Giriş

I Fəsil. Milli maliyyə bazarlarının fəaliyyətinin nəzəri-metodoloji əsasları

- 1.1. Maliyyə bazarlarının formalaşması və fəaliyyətinin metodoloji aspektləri
- 1.2. Maliyyə bazarlarının təşkili, iqtisadi sistemdə onların yeri və rolu
- 1.3. Müasir şəraitdə maliyyə bazarlarının dövlət tənzimlənməsinin alət və vasitələri

II Fəsil. Azərbaycanda maliyyə bazarlarının formalaşmasının müasir vəziyyətinin qiymətləndirilməsi

- 2.1. Azərbaycanda maliyyə bazarlarının seqmentləri və növlərinin əsas xüsusiyyətləri
- 2.2. Azərbaycanda maliyyə bazarlarının mövcud durumunun təhlili
- 2.3. Azərbaycan maliyyə bazarlarının inkişafının əsas mərhələləri və qanunauyğunluqları

III Fəsil. Azərbaycanda maliyyə bazarlarının inkişaf meylləri və təkmilləşdirilməsi yolları

- 3.1. Azərbaycanda maliyyə bazarlarının müasir inkişaf meylləri
- 3.2. Azərbaycanın maliyyə bazarlarının dünya maliyyə bazarlarına inteqrasiyası
- 3.3. Azərbaycan maliyyə bazarlarının təkmilləşdirilməsi istiqamətləri

Nəticə

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı

TƏDQIQATIN ƏSAS MƏZMUNU

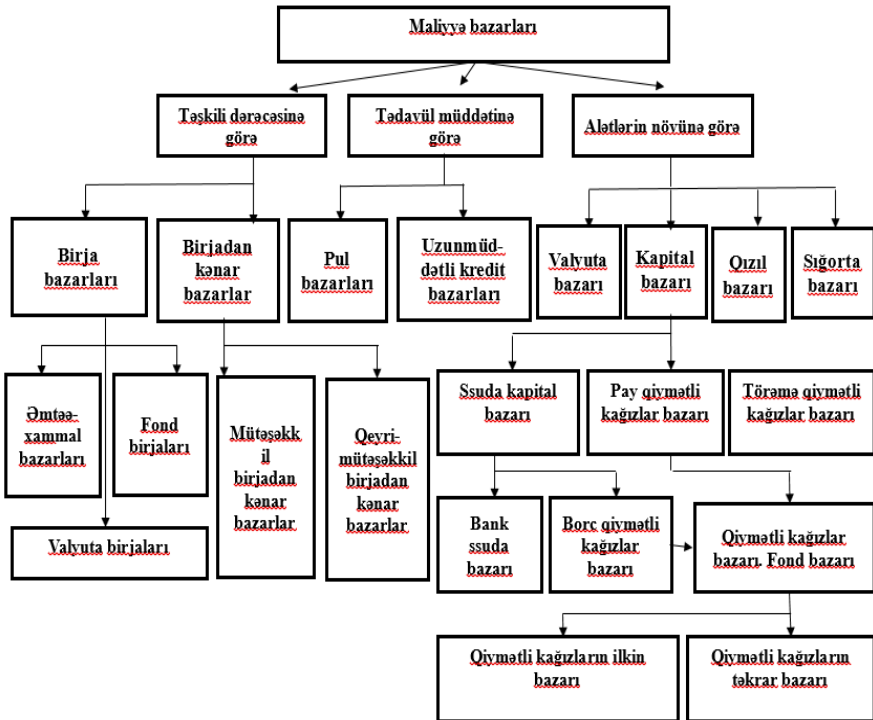
Dissertasiya işinin girişində mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi, tədqiqatın obyektı və predmeti, məqsəd və vəzifələri, metodları, müdafiyyə çıxarılan əsas müddəalar, elmi yeniliyi, nəzəri və praktiki əhəmiyyəti, tədqiqatın nəticələrinin aprobeiasyası və tətbiqi şərh edilmişdir.

Dissertasiya işinin “Milli maliyyə bazarlarının fəaliyyətinin nəzəri-metodoloji əsasları”na həsr edilmiş birinci fəslində maliyyə bazarlarının iqtisadi məzmunu, funksiyaları, strukturu, iqtisadiyyatda rolu, maliyyə bazarlarının formalaşması və fəaliyyəti tədqiq olunmuş və dövlət tənzimlənməsinin alət və vasitələri qiymətləndilmişdir. Maliyyə bazarları müasir bazar iqtisadiyyatının daha dəyişkən (mürəkkəb) elementidir. Ona görə ki, bir tərəfdən o real sektorda yaranan manelərin dəyişikliklərinə, digər tərəfdən isə ona maliyyə resurslarının yenidən bölgüsü prosesinə və faiz dərəcəsinin dinamikasının dəyişilməsinə güclü təsir göstərir. Müasir şəraitdə maliyyə bazarlarının təkrar istehsal prosesində rolu sürətlə artır. İqtisadiyyatın real və maliyyə sektorları arasında əlaqələrin diversifikasiyası təsərrüfat subyektlərinə müvəqqəti azad pul vəsaitlərini yerləşdirməkdən əldə edilən gəlirləri maksimumlaşdırmağa, borc vəsaitlərini cəlb etməyə, riskləri azaltmağa imkan verir. Bununla da təkrar istehsal prosesinin ümumi sabitliyi təmin edilir. Lakin konkret ölkələr və regionların maliyyə bazarları arasında nəzarət ediləməyən kapital axını, faiz dərəcəsinin və valyuta məzənnəsinin dəyişkənliyinin artması təkrar istehsal prosesinin normal gedişi üçün təhlükə yaradır. Bununla əlaqədar olaraq maliyyə bazarlarının sabitliyini və likvidliyini investorlar üçün maliyyə risklərinin azaldılmasını təmin etmək məqsədi ilə onun tənzimlənməsi problemi kəskinləşir.

Maliyyə bazarını həm maliyyə institutlarının məcmusu kimi, həm də iqtisadi əlaqələrin məcmusu kimi fərqli iki cəhətdən araşdırmaq olar. Birinci halda maliyyə bazarı təşkilatları və şöbələri əhatə edir ki, bu qurumlarda tələb və təklifin bazar prinsipləri əsasında kapitalın yenidən bölgüsü üçün nəzərdə tutulmuşdur. İlk yanaşmada maliyyə bazarı bazar iştirakçılarının sərmayəçi, qiymətli kağız buraxan qurumlar sistemi kimi çıxış edir. Bura, vasitəçilər – birja və birjadankənar təşkilatçılar; bazar infrastrukturunu - depozitlər, qeydiyyatçılar, hesab - hesablaşma mərkəzləri və s. daxildir. İkinci halda maliyyə bazarına kapitalın formalaşmasına,

bölüşdürülməsinə və yenidən bölüşdürülməsinə yönəlmiş iqtisadi münasibətlər sistemi kimi baxılır. Əmtəə bazarı xaricində kapitalın alınıb satıldığı bütün bazarlar maliyyə bazarı sayılır.

Maliyyə bazarı iştirakçıları arasındakı münasibətləri müəyyən- ləşdirmək üçün birbaşa və ya maliyyə vasitəçilərinin iştirakı vacibdir. Banklar və bank olmayan maliyyə vasitəçiləri tərəfindən toplanan fərdi investorların əmanətləri investisiya kapitalına, maliyyə aktivlərinə çevrilir. Ümumiyyətlə, maliyyə kapitalının tərkibində aktivlərin ödəmə müddətinə görə pul bazarı və kapital bazarı fərqlənir. Bu təsnif Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankı tərəfindən istifadə olunur. Bəzi hallarda pul kapitalı qısamüddətli kredit bazarı, kapital bazarı isə uzunmüddətli kredit bazarı sayılır (şəkil 1).

Şəkil 1. Maliyyə bazarlarının strukturu və onun iştirakçıları

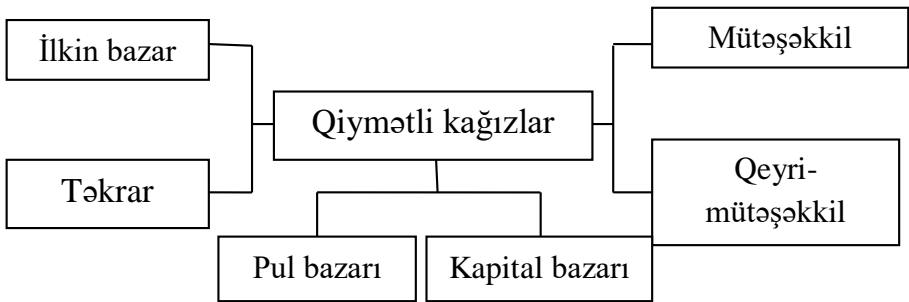
Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Pul bazarında qısamüddətli maliyyə alətləri mövcuddur ki, onların əsas məqsədi cari maliyyə mənbələrinə olan tələbatı ödəməkdir. Bu halda, pul bazarı (geniş mənada), qiymətli kağızlar bazarı və banklararası pul bazarından ibarətdir ki, bu da Mərkəzi Bankdakı aktivləri və iri qurumlar arasındakı klirinqi əhatə edir.

Qiymətli kağızlar bazarında (pul bazarının bir hissəsi olaraq) dövlətlərdə dövriyyədə olan qiymətli kağızlar (xəzinə istiqrazları, xəzinə vekselləri və s.), habelə xüsusi borc qiymətli kağızları mövcuddur. Pul bazarı əsasən dövlət tərəfindən buraxılan faizli qiymətli kağızlarla və ya etibarlı özəl emitentlər (iri şirkətlərin istiqrazları və ticarət qiymətli kağızları) ilə təmsil olunur

Bir qayda olaraq müasir pul bazarları qlobal inteqrasiya ilə xarakterizə olunmaqla bu bazarın aktivlərinin likvidliyi, yəni onların necə sadə və daha tez nağd valyutaya çevrilməsi ilə müəyyən olunur.

Tədqiqatlar göstərir ki, praktikada ən çox yayılmış bazar, ümumilikdə qiymətli kağızlar bazarı ilə də eyni olan fond bazarıdır. Bu yanaşmanın lehinə dəlil budur ki, əvvəllər fond bazarı əsasən uzunmüddətli qiymətli kağızlarla əlaqəli idisə, indi uzun və qısamüddətli qiymətli kağızlar arasındakı sərhəd tədricən pozulur. Qiymətli kağızlar bazarı milli, beynəlxalq və regional bazarlara ayrılır. Bundan başqa, qiymətli kağızların alqı - satqısının təşkili qaydasından asılı olaraq ilkin və təkrar, mütəşəkkil və qeyri - mütəşəkkil, pul və kapital bazarları fərqləndirilir. Qiymətli kağızlar bazarının təsnifatını aşağıdakı sxemlə göstərmək olar (şəkil 2).

Şəkil 2. Qiymətli kağızlar bazarının növləri

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Onu da qeyd edək ki, qiymətli kağızlar buraxıldığı zaman ilkin bazara daxil olur və özünün ilk sahibini orada tapır. İlkin bazarın iştirakçıları emitent və investorlardan ibarətdir. Qiymətli kağızların alqı - satqısı həm vasitəçilərsiz (yəni bilavasitə emitent tərəfindən investora satıla bilər) və həm də vasitəçinin köməyi ilə həyata keçirilə bilər. Bütün sonrakı əməliyyatları, yəni qiymətli kağızların sonradan alqı - satqısı təkrar bazarda həyata keçirilir. İlkin bazarda investorların vəsaiti emitentlərin əlinə keçir. Təkrar bazarda isə qiymətli kağızlar və vəsait bir investordan başqasına keçir və burada emitent iştirak etmir. Burada qiymətli kağızların təkrar yerləşdirilməsi baş verir və qiymətli kağızlar öz sahibini dəyişir.

Maliyyə bazarlarına valyuta bazarı da daxildir. Valyuta bazarı xarici valyutalar;ın alqı-satqısı, xarici valyuta ilə ödəmə sənədləri, habelə xarici investorların kapitalının və törəmə maliyyə alətlərinin hərəkəti və ya sabit bazar (forward, option və s.) əlaqələrini ifadə edir.

Valyuta bazarında investorların, valyuta dəyərlərinin satıcılarının və alıcılarının maraqları əlaqələndirilir. Təşkilati və texniki baxımdan valyuta bazarı milli və xarici bankları, broker şirkətlərini və valyuta bazarının subyektləri olan digər maliyyə qurumlarını birləşdirən müasir kommunikasiya şəbəkələri ilə xarakterizə olunur. Valyuta bazarının əsas cəhəti ondan ibarətdir ki, bir-birinə qarşı yalnız müxbir hesabı üzrə yazılış vasitəsi ilə durur. Başlıcası isə, məhz bank valyuta məzənnəsini müəyyən edir.

Qızıl bazarı – bazar qiymətləri əsas götürülməklə qızıl vasitəsi ilə müntəzəm ticarət və maliyyə fəaliyyətinin keçirildiyi mərkəzdir. Bu cür mərkəzlər böyük bankların, qiymətli metal birjalarının, qızıl ticarəti, onun tənzimlənməsi və külçə istehsalı üçün ixtisaslaşmış təşkilatların birləşməsidir.

Maliyyə bazarının daha bir əhəmiyyətli tərəfi şirkətlərin maliyyələşdirilməsi tələbatının təmin edilməsindən ibarətdir. Maliyyə bazarı defisitli oyunçu kimi çıxış edən müəssisəyə investor hesabına (profisit oyunçu) kapitalı səfərbər etməyə imkan verən mexanizmdir. Maliyyə bazarlarının səmərəli fəaliyyətini təmin etmək səyi onun tənzimlənməsi üsulunun inkişafını, o cümlədən bazar iştirakçılarının fəaliyyətinin tənzimlənməsini, maliyyə aktivləri ilə sazişlərin icrası prosedurunun, onun açıqlıq və şəffaflıq dərəcəsinin təkmilləşdirməsini tələb edir.

Maliyyə bazarlarının tənzimlənməsinin əsas məqsədi investorların maraqlarının qorunması və habelə kapitalın rəqabət bazarlarının yaradılmasından ibarətdir. İnvestorların hüquqlarının pozulması inkişaf etməkdə olan ölkələrin maliyyə bazarları üçün xarakterikdir. Burada aşağı səviyyəli hüquqi təminat texniki, təchizat bazası və tənzimləyici orqanlar mövcuddur. Azərbaycan Respublikası da inkişaf etməkdə olan bazar ölkələri sırasına aiddir.

Ölkədə həyata keçirilən uğurlu iqtisadi siyasət nəticəsində Azərbaycan global böhrana kifayət qədər dözümlülük nümayiş etdirmiş, yaradılan böyük valyuta ehtiyatları sayəsində iqtisadiyyatın yüksək maliyyə sabitliyi təmin edilmişdir.

Ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının təmin edilməsində maliyyə bazarlarının rolunun yüksəldilməsi birbaşa dövlət tənzimlənməsindən asılıdır və bu yöndə dövlətin qarşısında duran əsas vəzifələr aşağıdakılar ola bilər:

- qiymətli kağızlar bazarının inkişafı və təkmilləşdirilməsi üzrə dövlət dəstəyinin göstərilməsi;
- peşəkar iştirakçıların sərbəst fəaliyyəti və müştərilərin məmnunluğu üçün qiymətli kağızlar bazarının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi;
- qiymətli kağızlar bazarında azad informasiya sistemlərinin quraşdırılmasına və bazar iştirakçıları tərəfindən informasiya məhsullarının aşkarlığı prinsipinə riayət olunmasına nəzarət edilməsi.¹

Dissertasiya işinin “Azərbaycanda maliyyə bazarlarının formalaşmasının müasir vəziyyətinin qiymətləndirilməsi” adlanan ikinci fəslində maliyyə bazarlarının mövcud durumu təhlil edilmiş, fəaliyyətin stimullaşdırılmasının maliyyə mexanizmi xarakterizə olunmuş, onun seqmentləri və növləri təhlil edilərək qiymətləndirilmişdir. Maliyyə bazarlarının inkişafının əsas mərhələləri səciyyələndirilmiş, onun inkişafı imkanları aşkar edilmişdir.

Azərbaycan iqtisadiyyatının dinamik inkişafı aparılan iqtisadi islahatlar və onun dünya iqtisadi sistemində inteqrasiyasının dərinləşməsi sayəsində baş vermişdir. Maliyyə bazarları həm daxili, həm də xarici resursların iqtisadi inkişafa yönəlməsini təmin edən bir struktur kimi zərurətə çevrilmişdir. Beləliklə, müasir şəraitdə maliyyə bazarları istər

¹ Abbasov Əzim.H. Azərbaycanca maliyyə bazarlarının formalaşması və bazar iqtisadiyyatında maliyyə və kredit sisteminin problemləri. Bakı,2003.

makroiqtisadi, istərsə də dövlət strukturları səviyyəsində maliyyə ehtiyatları ilə təminatda mühüm rol oynayır. “Deməli, bazar iqtisadiyyatının inkişafı maliyyə bazarları olmadan mümkün deyildir. Maliyyə bazarları pul vəsaitlərinin hərəkətinin təşkil edilməsinin xüsusi forma və üsulu olub maliyyə münasibətləri sferasında alqı-satqı münasibətlərinin məcmusudur”.²

Digər tərəfdən, maliyyə bazarlarının iqtisadiyyatda maliyyə resurslarının yenidən bölüşdürülməsini yenidən təşkil etmək kimi əsas rolu var. Beləliklə, maliyyə resurslarının formalaşması, daha səmərəli bölüşdürülməsi və məqsədyönlü istifadəsi maliyyə bazarının köməyi ilə mütəmadi tənzimlənir. Maliyyə bazarları makroiqtisadi tarazlığın qorunması, xüsusən də maliyyə sabitliyinin təmin edilməsi üçün vacib bir vasitədir.

Ölkəmizdəki maliyyə bazarlarının formalaşma mərhələsində olmasına baxmayaraq, onlar inkişaf etməyə davam edirlər. Maliyyə bazarlarının mövcudluğu bazar iqtisadiyyatının formalaşması, Azərbaycanı dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi prosesinin həyata keçirilməsi, sahibkarlığın inkişafı, səhmdar cəmiyyətlərin yaradılması, borc münasibətlərinin inkişafı və s. kimi iqtisadi proseslərlə bağlıdır.

Maliyyə bazarlarının əsaslarından biri olan kredit bazarı iki növdən ibarətdir: topdan kredit bazarı və pərakəndə kredit bazarı. Topdan kredit bazarı banklararası faiz dərəcəsini müəyyənləşdirir və ümumiyyətlə, banklararası birjalarda həyata keçirilir. Respublikamızda kreditin topdansatış bazarı Mərkəzi Bankın keçirdiyi kredit hərracları vasitəsi ilə həyata keçirilir. Pərakəndə kredit satışı bazarı kreditör banklarla müştərilər arasındakı münasibətləri ifadə edir və kreditlərin pərakəndə satış faizlərini müəyyənləşdirir.³

Maliyyə bazarının digər seqmenti olan valyuta bazarı bir ölkənin milli valyutasının başqa ölkənin valyutasına dəyişdirilməsi prosesində yaranan münasibətləri əks etdirir.

Beləliklə, sağlam maliyyə bazarları cəmiyyətin hər bir üzvü üçün iqtisadi səmərəliliyin və zəruri yaşayış səviyyəsinin təmin edilməsində, bir tərəfdən investisiya imkanlarının yaradılmasına, digər tərəfdən istehlak xərclərinin daha rəasional planlaşdırılmasına şərait

² Ataşov Bəyalı.X. Maliyyə bazarları. Ali məktəblər üçün dərslik, Bakı,2016. 456s, s.21.

³ Sadıqov M.M., Məmmədov S.M. Maliyyə. Dərslik. Gəncə, 2010.

yaradılmasında xüsusi rol oynayır.

Banklar maliyyə sistemində əsas rol oynayan qurumdur. Bazar qanunlarına söykənən ölkələrdə bank sistemi iki pillədən - Mərkəzi Bank və kommersiya bank sistemindən ibarətdir. Bank istər fiziki, istərsə də hüquqi şəxs qismindən depozit və ya digər geri qaytarılacaq vəsaitləri cəlb edən, öz tərəfindən və hesabına kredit verən, eyni zamanda müştərilər adından köçürmə və nağd hesablaşma əməliyyatları aparan hüquqi şəxsdir.⁴

Beləliklə, maliyyə bazarları kiçik və müxtəlif fondları birləşdirir və onları iqtisadiyyatı yaxşılaşdırmaq üçün istifadə olunan güclü pul axınına çevirir. Bu isə həmin pul axınlarının iqtisadiyyatın sektorları və sahələri arasında paylanması nəticəsində investisiyanın genişlənməsini təmin etmək üçün şəraitin yaradılması imkanlarını təmin edir. Ölkənin iqtisadi tərəqqisi və maliyyə qurumlarının təkmilləşdirilməsi isə öz növbəsində maliyyə bazarlarının inkişafına müsbət təsir göstərir.

Ölkə Prezidentinin 16 mart 2016-cı il tarixli 1897 nömrəli Fərmanı ilə müəyyən edilmiş tapşırıqları yerinə yetirmək üçün «AR maliyyə xidmətlərinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi»ndə dinamik və sağlam qurumlardan ibarət bir maliyyə sisteminin formalaşması ilə bağlı hərtərəfli tədbirlər nəzərdə tutulmuş və reallaşdırılmaqdadır. Şəkil 3-də Strateji Yol Xəritəsinin reallaşmasından ötrü müəyyən edilmiş strateji hədəflər göstərilir.⁵

⁴ «Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bank haqqında» AR Qanunu (10.12.2004-cü il).

⁵ AR maliyyə xidmətlərinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi. Bakı, 2016.

Strateji baxış Dayanıqlı, risk idarəetməsi proseslərinə dərinləndirilmiş, səmərəli tənzimləmə və güclü infrastruktur elementləri ilə əhatə edilmiş maliyyə sistemi							
Əsas iştirakçılar	Banklar	Bank olmayan təşkilatların maliyyə şirkətləri	İnkişaf üçün maliyyə institutları	İnstitusional investorlar	Maliyyə sektoruna dəstək xidmətləri	Digər iştirakçılar	İqtisadi artımı dəstəkləyə bilən dinamik və sağlam institutlardan ibarət bank sisteminin yaradılması üçün tədbirlərin görülməsi
Maliyyə bazarları	Səhm bazarı	İstiqraz bazarı	Əmtəə bazarı	Pul bazarı	Tərəmə maliyyə alətləri bazarı		Əlavə likvidlik və risk mübadiləsi üzrə platformanın yaradılması məqsədilə maliyyə bazarının canlandırılması
Yardımcı infrastruktur	Kredit		Ödənişlər		Hüquq		Maliyyə xidmətlərində səfərləşmə və səmərəliliyin artırılması üçün infrastrukturun təkmilləşdirilməsi
Siyasətlər/tənzimləyici	Nəzarət çərçivəsi			Dövlət təşəbbüsləri və digər alətlər			Maliyyə sisteminin həddlərini müəyyən edən əsas qaydaların nəzərdən keçirilməsi və yenilənməsi
Bacarıqlar	Maliyyə sektorunun bacarıqları			İstehlakçıların bacarıqları/maliyyə savadlılığı			Maliyyə xidmətləri iştirakçıların bacarıqlarının və müştərilərin maliyyə savadlılığının artırılması

Şəkil 3. Maliyyə sahəsində Strateji Yol Xəritəsinin reallaşdırılması üçün müəyyən edilən strateji hədəflər

Mənbə: Strateji Yol Xəritəsində əks olunan məlumatlar əsasında müəllif tərtib edilmişdir.

Ölkəmizdə qiymətli kağızlar bazarının məqsədli tərzdə funksiya göstərməsindən ötrü onun inkişafa çatmış infrastrukturunun bərqərar olması müstəsna əhəmiyyət daşıması yuxarıda vurğulandı. Hazırkı durumda qiymətli kağızlar bazarının infrastrukturunu əsasən Bakı Fond Birjası, Milli Depozit Mərkəzi və qiymətli kağızlar bazarının başqa təcrübəli iştirakçılardan formalaşmışdır. 2019-2022-ci illərdə qiymətli kağızlar bazarının göstəriciləri cədvəl 1-də göstərilmişdir.

Cədvəl 1.

Azərbaycan Respublikasında 2018-2021-ci illərdə
qiymətli kağızlar bazarının faktiki göstəriciləri

Bazarın seçməntləri	Əqdlərin sayı				Məbləğ (mln. man)			
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
Korporativ qiymətli kağızlar, o cümlədən:	3277	3237	6076	4400	3,477	3356.5	2395.1	2189.7
İlkin bazar	299	330	1277	566	2,305	1435.6	2164.4	1007.9
Təkrar bazar	2,978	2907	4799	3834	1,172	1920.9	230.7	1181.9
Dövlət qiymətli kağızları, o cümlədən:	2177	1737	2206	2506	11,782	8,622.9	7,287.8	8,312.8
İlkin bazar	1,581	1161	1425	1590	10,877	7,610.5	6,188.6	7,304.0
Təkrar bazar	596	576	781	916	905	1,012.3	1,099.3	1,008.8
Repo/əks-repo	618	1,322	4,284	4,112	1,123	2150.2	7196.3	5060.5
Qiymətli kağızlar bazarı, o cümlədən:	6,072	6,296	12,566	11,018	16,382	14129.5	16879.3	15563.0
İlkin bazar	1,880	1491	2702	2156	13,182	9,046.1	8,353.0	8,311.9
Təkrar bazar	4,192	4,805	9,864	8,862	3,200	5,083.4	8,526.3	7,251.2

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Cədvəldən göründüyü kimi, 2019-cü ildə fond bazarında bütün əməliyyatlar üzrə bağlanmış əqdlərin sayı 6,072, 2020-ci ildə 6,296, 2021-ci ildə 12,566, 2022-ci ildə isə 11,018 vahid olmuşdur. 2019-cü illə müqayisədə, 2022-ci ildə əqdlərin sayı 81,5%, 2020-ci illə müqayisədə isə 75% artmış, 2021-ci illə müqayisədə isə 12,3% azalmışdır. 2021-ci ilə nisbətən 2022-ci ildə dövlət qiymətli kağızlar bazarında artım 13,6% təşkil etmişdir. Müqayisə edilən dövrdə korporativ qiymətli kağızlar üzrə əqdlərin sayı 27,6%, repo əməliyyatları üzrə isə 29,7% azalmasının şahidi oluruq.

Tədqiqat zamanı dövlət qiymətli kağızlarının qiymətli kağızlar bazarına təsirini modelləşdirmək üçün reqressiya analizindən istifadə edilmişdir.

Reqressiya modelinin sadə xətti növündən istifadə edərək modelin tənliyini yazmaq. Sadə xətti reqressiya üçün formula belədir:

$$y = \beta_0 + \beta_1 x + \varepsilon$$

Baxdığımız nümunədə dövlət qiymətli kağızları sərbəst dəyişən, qiymətli kağızlar bazarı isə asılı dəyişəndir. Bu halda Şerti verilənləri aşağıdakı cədvəldəki kimi qəbul edək və excell 2019 proqram təminatına əlavə edək.

Cədvəl 2.

Azərbaycan Respublikasında 2019-2022-ci illərdə qiymətli kağızlar bazarının faktiki göstəriciləri

İllər	2019	2020	2021	2022
Dövlət qiymətli kağızları (x)	6 gün	5 gün	7 gün	5 gün
Qiymətli kağızlar bazarı (y)	37 000 000 AZN	48 000 000 AZN	21 000 000 AZN	52 000 000 AZN

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir [14].

The screenshot shows an Excel spreadsheet with the following data:

Regression Statistics	
Multiple R	0.817272779
R Square	0.667934795
Adjusted R Square	-1.333333333
Standard Error	2663.099059
Observations	14

ANOVA					
	df	SS	MS	F	Significance F
Regression	8	85592672.95	10699084.12	12.06874043	#NUM!
Residual	6	42552579.59	7092096.598		
Total	14	128145252.5			

	Coefficients	Standard Error	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%	Lower 95.0%	Upper 95.0%
Intercept							0	0
X Variable 1							5.4748E-117	5.4748E-117
X Variable 2							-5.7683E+154	5.7683E+154
X Variable 3							-1.0454E-215	1.0454E-215
X Variable 4							5.6016E-148	5.6016E-148
X Variable 5							0	0
X Variable 6							6.1428E-270	-1.4628E-269
X Variable 7	7333.158723	1727.126719	4.245871852	0.005404666	3107.031885	11559.28556	3107.031885	11559.28556
X Variable 8	0.901617248	0.259532194	3.474009273	0.013238871	0.266564847	1.536669649	0.266564847	1.536669649

Şəkil 4. Regressiya modelinin xülasəsi

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının məlumatları əsasında müəllif tərəfindən excell 2019 proqram təminatında hazırlanmışdır.

Baxdığımız nümunədə Multiple R-in dəyəri təxminən 0.82-ə bərabərdir, göründüyü kimi bu dəyər 1-ə daha yaxındır. Bu o deməkdir

ki, dövlət qiymətli kağızları ilə qiymətli kağızlar bazarı arasında araşdırılan illə ərzində əlaqə çox güclüdür.

2025-ci ilədək maliyyə xidmətlərinin uzunmüddətli baxışı tənzimləmə bazası ilə dəstəklənən və bütün müştəri qruplarına geniş maliyyə xidmətləri göstərən sabit, etibarlı və balanslı bir qanunvericilik çərçivəsində maliyyə sistemi yaratmaqdır. 2025-ci ildən sonrakı dövr üçün qarşıya qoyulmuş vəzifə xarici investorlar üçün regional səviyyədə cəlbedici və rəqabətə davamlı maliyyə sektorunun formalaşdırılmasından ibarətdir.⁶

Son dövrlərdə Azərbaycan korporativ istiqrazlar bazarı sürətlə inkişaf etmişdir. Onların emitentləri ən iri neft korporasiyaları və banklar olmuşdur. Beləliklə, maliyyə bazarının formalaşmasında onun fond seqmenti inkişaf etmiş ölkələrin fond bazarına adekvat olan strukturlaşmış və inkişafa sabit meyl təzahür etmişdir.

Həmçinin Azərbaycanın kredit bazarında pozitiv struktur dəyişikliklər baş vermişdir. Dövlət borclarının azalması iqtisadiyyatın real sektorunun bank kreditləşməsinin artmasına səbəb olmuşdur. Bu banklarda cəmlənmiş resursların korporativ maliyyələşməsinin əhəmiyyətli mənbəyi olmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Dövlət büdcəsinin gəlirlərinin artması dövlət banklarının kapiallaşmasının artmasına, onların Azərbaycan Bank sektorunda sistem yaradan funksiyasının yüksəlməsinə, borc kapitalının formalaşması prosesinin aktivləşməsinə və onun real sektorun kreditləşməsi üçün istifadə edilməsinə yardım etmişdir.

Eyni zamanda Azərbaycan maliyyə bazarının liberallaşması onun dünya maliyyə bazarına inteqrasiyasının mühüm şərti oldu.

Azərbaycan maliyyə bazarının inkişafının üçüncü mərhələsi 2006-cı ildən başlanmış və indi də davam edir. Bu mərhələdə göstərilən şərtlər reallaşdırılmış və faktiki olaraq ölkə iqtisadiyyatı qlobal maliyyə sisteminin tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Burada məqsəd milli valyutanı və Azərbaycan maliyyə mərkəzlərini möhkəmləndirməkdən ibarətdir.

Beləliklə, təhlillər göstərir ki, Azərbaycanda maliyyə bazarının formalaşması və inkişaf mərhələləri bu cür bazarların formalaşmasının qlobal modelini əks etdirir.

⁶ AR maliyyə xidmətlərinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi . Bakı, 2016.

Dissertasiya işinin “Azərbaycanda maliyyə bazarlarının inkişaf meylləri və təkmilləşdirilməsi yolları”na həsr edilmiş üçüncü fəslində maliyyə bazarlarının müasir inkişaf meyllərinin xüsusiyyətləri müəyyən edilmiş, dayanıqlı və innovasiyalı inkişafın maliyyə mexanizminin səmərəliliyinin yüksəldilməsi məqsədilə maliyyə bazarlarının dünya maliyyə bazarlarına inteqrasiyasına əsaslandırılmışdır. Bu fəsilə maliyyə bazarlarının təkmilləşdirilməsi tədbirləri üzrə təklif və tövsiyələr irəli sürülmüşdür.

Azərbaycan maliyyə bazarlarının dünya bazarlarına inteqrasiyasının güclənməsi meyli hər şeydən əvvəl beynəlxalq təsərrüfat əlaqələrinin qloballaşması prosesində və ikincisi, ölkə iqtisadiyyatını miqyasının genişlənməsi və Azərbaycan şirkətlərinin və banklarının xarici iqtisadi ekspansiyada maraqlarının artmasında təzahür edir.

Azərbaycan Respublikası dünyanın nüfuzlu inkişaf bankları və fondları, həmçinin müxtəlif beynəlxalq maliyyə-kredit təşkilatı ilə əməkdaşlığa başladığı dövrdən 2020-ci ilədək ölkəmizin sosial yüksəlişindən ötrü xüsusi məna sərgiləyən sahələr boyunca 167 layihə və proqramın maliyyələşdirilməsinə dair AR adından əldə edilən və ya dövlət zəmanəti əsasında 203 kredit sazişi bağlamışdır. Əməkdaşlıqda olduğumuz fərqli beynəlxalq maliyyə-kredit qurumları ilə 2020-ci ilin əvvəlinə bilavasitə hökumətə verilən ümumi məbləği 12914,8 mln. dollar ekvivalentində kredit sazişləri imzalanıb. Buna əsasən cəlbi diqqət dairəsində tuşlanan kreditlərdən bütövlükdə 11410,1 mln. dolları (91,7%) istifadə edilmişdir. İstifadə edilmiş kreditlər üzrə təqribən 3091,1 mln. dollar məbləğində əsas borc qaytarılmış və xarici dövlət borcu 9091,0 mln. dollar ekvivalentində, o cümlədən birbaşa xarici dövlət borcu 8320,0 mln. dollar ekvivalentində olmuşdur.

Fikrimizcə, Azərbaycanın maliyyə bazarının dünya maliyyə bazarına inteqrasiyası ölkəmizə aşağıdakı faydaları verə bilər:

- ölkəmizin şirkətlərinin və banklarının pul vəsaitlərinin dünya kredit bazarında yerləşdirilməsində;
- beynəlxalq birjalarda yerli emitentlərin qiymətli kağızlarının tədaviyinə nail olmasında;
- qeyri-rezidentlərin vəsaitlərinin ölkənin kredit bazarında yerləşdirilməsində;
- Azərbaycanın fond bazarında xarici qiymətli kağızların

dövriyyəsinin təşkil edilməsində;

- Dünya maliyyə bazarında istifadə olunan bütün maliyyə alətlərinin hamısı ilə əməliyyatların həyata keçirilməsində;

- Azərbaycanın xüsusi və institusional investorları tərəfindən xarici maliyyə aktivlərinin cəlb edilməsi yolu ilə investisiya portfelinin optimallaşdırılmasında.

Ölkələrdə əlverişli investisiya mühiti yaratmaq və maliyyə bazarını stimullaşdırmaq üçün mütləq şəkildə gözəştlər tətbiq olunmalıdır. Tətbiq olunan gözəştlərin səmərəliliyi əksər ölkələr tərəfindən artıq qəbul edilmişdir. Son onilliklərdə həm yerli, həm də xarici investorlar üçün əlverişli şərait yaratmaq üçün azad iqtisadi zonalardan geniş istifadə olunur. Sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki və hüquqi şəxslərə vergi, valyuta, maliyyə, sosial və gömrük gözəştlərinin tətbiq edilməsi üçün məhdud ərazilər – Azad iqtisadi zonalar nəzərdə tutulur. Çünki, burada xarici investorları cəlb edən kompleks bir gözəştlər sistemi var.

Ölkəmizdə maliyyə bazarlarının inkişafına mane olan problemlərdən biri kimi məlumat bazasının şəffaf olmamasını əvvəlki paraqraflarda da qeyd etmişdik. Beləliklə, informasiya bazasının şəffaflığının kifayət dərəcədə olmaması amili investorların maliyyə bazarına olan marağını azaldır. Bu da maliyyə bazarının inkişafını birbaşa ləngidən səbəblərdən biridir. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində etibarlı və dəqiq məlumat əsas faktordur biridir. Çünki, informasiya nə qədər dürüst olarsa, o qədər də müəssisə və təşkilatların davamlı gəlirliliyini təmin etmək olar, həmçinin, etibarlı tərəfdaşlar, güvənəcək maliyyə mənbələri tapmaq üçün şərait yaranar. Bu cür məlumatlar mühasibat və hesabat sistemindən istifadə etməklə müasir standartlara uyğun hazırlana bilər.

Maliyyə institutlarının fəaliyyətlərinə nəzarəti aparmaq üçün dəqiq və aydın üsullardan istifadəni təmin etmək vacibdir. Bu məqsədlə aşağıdakılar həyata keçirilməlidir:

- maliyyə bazarlarının peşəkar iştirakçılarının risk menecment sistemini təkmilləşdirilmək;

- maliyyə bazarında mübahisələrə baxılarkən münisflər məhkəməsinin rolunun güclənməsi və maliyyə mübahisələrinin həllində məhkəmə orqanlarının (arbitraj məhkəmələrinin) səlahiyyətini artırılmaq, o

cümlədən maliyyə qanunvericiliyi məsələləri üzrə xüsusi məhkəmələrin ixtisaslaşmasının təbliği yolu ilə;

- maliyyə təşkilatlarının hesabatlığına tələbatın optimallaşdırılması, maliyyə bazarlarının peşəkar iştirakçılarının öz fəaliyyətləri haqqında informasiyanın ictimai açıqlamasına standartları tətbiq etmək;

- maliyyə bazarında investisiya fəaliyyətini həтта keçirən maliyyə institutlarının vəsaitlərinin yerləşdirilməsi, aktivlərin tərkibi və strukturuna tələbin təkmilləşdirilməsinə diqqət yetirmək.

Beləliklə, Azərbaycanda maliyyə bazarlarının gələcək inkişafı bir çox dövlət qurumlarının fəaliyyətindən, qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsindən, hüquqi və fiziki şəxslərin fəaliyyətindən və bir çox digər amillərdən bilavasitə asılıdır.

Azərbaycan Respublikasında maliyyə xidmətlərinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsində 2020-ci ilədək qoyulan vəzifələr əsasən həll edilmiş və beləliklə, Azərbaycan maliyyə bazarlarının uzun müddətli inkişafı üçün etibarlı zəmin yaradılmışdır. Bu tərəqqi nəticəsində müstəqil, rəqabətqabiliyyətli əsl maliyyə bazarlarının dayanıqlı formalaşması haqqında fikir söyləmək olar.

Deyilənlərə yekun vuraraq göstərmək olar ki, Azərbaycanda maliyyə bazarlarının inkişaf səviyyəsini qabaqcıl ölkələrin səviyyəsinə çatdırmaq üçün bundan sonra da uzun müddətli və son dərəcə geniş işlər aparmaq lazım gələcəkdir.

Beləliklə, maliyyə münasibətlərinin formalaşması və inkişafının obyektiv qanunlarının öyrənilməsi, maliyyə bazarındakı mövcud vəziyyətin tədqiqi, risklərin qiymətləndirilməsi, onların azaldılması istiqamətlərinin araşdırılması bir sıra **nəticələr** çıxarmağa, **təklif və tövsiyələr** irəli sürməyə imkan vermişdir:

1. Müasir dövrdə Azərbaycanda maliyyə bazarlarının vəziyyəti və inkişaf tempi heç də ürəkaçan deyildir, baxmayaraq ki, bu sahədə xeyli islahatlar keçirilmişdir. İnformasiya bazasının təkmilləşməməsi, şəffaflığın qeyri-mükəmməl səviyyəsi, eyni zamanda az sayda sərmayəçilərin olması, maliyyə savadlılığının yetərli olmaması, əhəlinin bu sahəyə olan marağı aşağı səviyyədə olması və s. kimi əsas səbəbləri misal çəkmə bilərik. Təcrübə göstərir ki, ümumi maliyyə sisteminin, maliyyə bazarlarının inkişafındakı gecikmələrə İEÖ-in mövqeyindən

yanaşsaq və onların təcrübəsindən bəhrələnsək bu sahədə qarşıya çıxan bir çox problemin öhdəsindən gəlmək olar.

2. Müasir şəraitdə maliyyə bazarının təkrar istehsal prosesində rolu xeyli artmışdır. İqtisadiyyatın real sektoru ilə maliyyə sektoru arasında əlaqələrin diversifikasiyası təsərüffat subyeklərinə müvəqqəti maliyyə resurslarının yerləşdirilməsindən gəlirləri maksimumlaşdırmağa, borc vəsaitlərini cəlb etməyə və risklərin neytrallaşdırılmasına imkan verir. Bununla da təkrar istehsal prosesinin ümumi sabitliyi təmin edilmiş olur.

3. Azərbaycanda maliyyə bazarlarının təşəkkülü və inkişafı dünya qanunauyğunluqlarını əks etdirir. Bu qanunauyğunluq maliyyə bazarlarının ayrı-ayrı seqmentlərinin mərhələlər üzrə inkişafı onların vahid bazarda inteqrasiyasından ibarətdir. Maliyyə bazarlarının Azərbaycan modelinin inkişafının ümumi istiqaməti korporativ sektorun fond və bank maliyyələşdirilməsinin əlaqələndirilməsindən ibarətdir. Buna görə də Azərbaycanda formalaşmış maliyyə bazarı modeli ölkə iqtisadiyyatının spesifikliyini xarakterizə edir, ingilis-amerikan və kontinental maliyyə bazarının elementlərini ehtiva edir.

4. Reqrəssiya modelinin köməyi ilə müəyyən edilmişdir ki, dövlət qiymətli kağızları ilə qiymətli kağızlar bazarı arasında güclü müsbət əlaqə var.

5. Azərbaycanın maliyyə bazarlarının inkişafının müasir meylləri aşağıdakılardan ibarətdir:

- bank kreditləşməsinin və korporativ maliyyələşdirmədə qiymətli kağızların fond bazarında yerləşdirilməsi ilə əlaqələndirilməsindən ibarət olan maliyyə bazarının milli modelini onun fond seqmentinin kapitallaşmasının artmasında ifadə olunan bazarın sayının artması;

- cəlb edilən bank kreditinin çoxalması, həyata keçirilən valyuta əməliyyatlarının artması;

- Azərbaycanda əlverişli makroiqtisadi şəraitdə və maliyyə insitutlarının sabit fəaliyyəti nəticəsində dünya maliyyə bazarlarının konyuktur enib-qalxmasında sabitlik dərəcəsinin yüksəlməsi;

- dünya maliyyə bazarlarına inteqrasiyanın gücləndirilməsi.

6. İqtisadiyyatının dirçəldilməsi, Azərbaycanın bank sisteminin və maliyyə bazarlarının inkişafı üçün nisbətən kiçik bankların və əvvəllər ayrı-ayrılıqda fəaliyyət göstərən xırda müəssisələrin səhmdar

cəmiyyətləri şəklində birləşməsi və qiymətli kağızlar buraxaraq investisiya qoyulması tətbiq edilmiş ən vacib metodlardan olmuşdur.

7. Ölkəmizdə xüsusi risk qiymətləndirmə təşkilatlarının olmaması xarici sərmayəçilərin ölkəyə axınına ləngidir. Beləliklə, xarici sərmayəçilər sərmayə yatıracaqları ölkədə qarşılaşa biləcəkləri risklərin fərqində deyillər və xüsusi risk qiymətləndirmə təşkilatlarının olmaması səbəbi ilə risk barədə məlumatlı olurlar. Ölkəmizdə də bu məlumatları sərmayəçilərə təqdim edə bilən xüsusi şirkətlərin olmaması maliyyə bazarının inkişafını ləngidən əsas amillərdən biridir. Fikrimcə, istər dövlət, istərsə də özəl sektorda bu tip təşkilatların təsis edilməsi olduqca təqdirəlayiq addım olardı.

8. Ölkədə fəaliyyət göstərən kommərsiya banklarında tətbiq olunan kifayət qədər yüksək faiz dərəcələrinin olması birbaşa sərmayəçilərin sayına təsir edən amillərdəndir. Belə ki, gəlir əldə etmək istəyən sərmayəçi investisiya fəaliyyəti ilə məşğul olmaq məqsədi ilə banka kredit almaq üçün müraciət etdikdə faiz dərəcələri kifayət qədər yüksək olması səbəbilə bu fəaliyyətdən çəkinir. Bu da dolayısı ilə, sərmayəçilərin sayına təsir edir. Demək bu vəziyyət, potensial sərmayəçi üçün heç də sərfəli deyil, kredit üçün banka müraciət edən sərmayəçiyə fayda vermir. Bu səbəbdən kommərsiya banklarında kredit faizinin əhəmiyyətli dərəcədə azaldılması məqsədəuyğun olardı ki, bu hal həm fiziki, həm hüquqi şəxslərə, həm də bankların özlərinə belə, müştərisinin çoxalması baxımından fayda gətirərdi.

9. Fond birjasının təkmilləşdirilməsi, bu bazarın inkişaf etmiş beynəlxalq təcrübəyə əsaslanaraq həm hüquqi, həm təşkilati cəhətdən inkişaf etdirilməsi, ticarət imkanlarını genişləndirilməsi, maliyyə alətləri üçün müasir bir ticarət platformu yaradılması, qiymətli kağızların müdafiə hüquqlarının qeydiyyatı və uçot prosedurlarının sadələşdirilməsi, bu tip xidmətlərə daxil olmaq üçün regional səviyyədə maliyyə vasitəçiliyi xidmətlərinin genişləndirilməsi, investisiya şirkətlərinin fəaliyyətinin tənzimlənməsi və təbliği üçün müvafiq qanunvericilik bazasının yaradılması, habelə maliyyə bazarının fəaliyyətini tənzimləyən qaydaların hazırlanması vaxtaşırı həyata keçirilməlidir.

10. Maliyyə bazarlarının sürətli böyüməsini təmin etmək üçün ölkə iqtisadiyyatı açıq olmalıdır və ölkənin iqtisadi fəaliyyətinin tənzimlənməsi beynəlxalq hüquq modelinə və dünya praktikasına

uyğunlaşdırılmalıdır. İqtisadiyyat və xarici ticarətin tənzimlənməsi prosesi ölkənin milli maraqlarına, təbii və istehsal ehtiyatlarına, daxili tələbatlarına və beynəlxalq əmək bölgüsünün üstünlüklərinə uyğun olaraq formalaşdırılmalıdır. Xarici iqtisadi əlaqələr siyasi, psixoloji və s. dəyərlərə görə deyil, iqtisadi səmərəlilik, zərurilik və ədalət prinsiplərinə görə təşkil edilməlidir. Bu da o deməkdir ki, xarici iqtisadi əlaqələrin müvafiq formalarının həyata keçirilməsi üçün əlverişli şərait yaradılmalıdır. Ölkənin maliyyə qurumları standartlara uyğun olaraq beynəlxalq və regional iqtisadi təşkilatlar və qurumlarla birgə fəaliyyətdə fəal iştirak etməlidir. Xarici iqtisadi əlaqələr daima milli strateji hədəflərə istiqamətlənməli, elmi-texniki inkişafı təmin etməli, maliyyə ehtiyatlarının səmərəli istifadəsinə, ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin olunmasına xidmət etməlidir.

11. Maliyyə bazarlarında əsas məlumat bazası olan maliyyə hesabatlarının şəffaflığını təmin etmək üçün tədbirlərin görülməsi və bu sahədə kütləvi təlimlərin aparılmasını stimullaşdırmaq məsləhət görülür. Buna görə də aşağıdakı sadalananları nəzərə almaq məqsədəuyğun olar:

- iqtisadi qurumların maliyyə vəsaitlərini cəlb etmək üçün onların qiymətli kağızlar bazarından istifadə etmələrini təşviq edən mexanizmlərin tətbiqi;
- sərmayəçilərin hüquq və mənafeələrinin emitentlər tərəfindən əməl edilməsi ilə əlaqədar dövlət və qeyri-dövlət sisteminin inkişafı;
- sərmayəçilərin hüquqlarının emitentlər tərəfindən qorunmasını təmin edilərək qiymətli kağızlara olan tələbin təşviqi;
- investisiya fondları və institusional investorlar daxil olmaqla maliyyə bazarı infrastrukturunun inkişafının stimullaşdırılması;
- sərmayəçilərin maarifləndirilməsi, eləcə də investisiya və korporativ idarəetmə mədəniyyətinin artırılması məqsədilə dövlət proqramlarının hazırlanması və tətbiqi.

12. Dövrüdəki investisiya resurslarından geniş istifadə Azərbaycanın maliyyə bazarlarının inkişafına, maliyyə bazarlarının rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsinə əhəmiyyətli təsir göstərir ki, investisiya resurslarının həcm baxımından artırılması mütləqdir.

Tədqiqatlar göstərir ki, bəzi çətinliklərə baxmayaraq, ölkəmizdəki bu yeni bazar strukturu gələcəkdə daha sürətlə böyüyəcəkdir. Zaman

keçdikcə Azərbaycanda qiymətli kağızlar bazarının düzgün inkişafı üçün şərait yaranır, buna səbəb özəlləşdirmə prosesinin davam etdirilməsi, iri şirkətlərin, holdinq strukturlarının yaradılması, iri səhmdar cəmiyyətlərinin formalaşmasıdır. Bu da yerli və beynəlxalq fond bazarları ilə birgə şirkətlərimizin investisiya cəlb etmək imkanını daha da genişlənməsi ilə nəticələnməkdir.

Dissertasiya işinin əsas məzmunu aşağıdakı elmi əsərlərdə əks olunmuşdur:

1. Rəsulova G.R. Maliyyə bazarlarının təsnifatı və xarakterik xüsusiyyətləri. “Audit” Elmi-praktiki jurnal. Bakı, -2017, -№2, -s.42-47.
2. Rəsulova G.R. Qiymətli kağızlar bazarının idarə edilməsinin əsas istiqamətləri. Bakı Biznes Universitetinin Ümummillə lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 94 illik yubileyinə həsr olunmuş “Səmərəli islahatların uğurlu nəticələri: Reallıqlar Perspektivlər” mövzusunda beynəlxalq elmi-praktik konfrans materialları. Bakı, -2017., -s. 495-498.
3. Rəsulova G.R. Qiymətli kağızların yatırımında maliyyə axınlarının rolu. “Turizm və qonaqpərvərlik tədqiqatları” beynəlxalq jurnal. Bakı, -2018, -№04, -s. 52-59.
4. Rəsulova G.R. Maliyyə bazarı və onun formalaşmasında dövlətin rolu. İ. H. İbrahimovun anadan olmasının 70 illik yubileyinə həsr olunmuş “Milli iqtisadiyyatın perspektiv inkişaf üzrə Strateji Yol Xəritəsi: insan kapitalının formalaşmasının prioritet istiqamətləri” mövzusunda respublika elmi-praktiki konfransının materialları. Bakı, -2018, -s. 477-483.
5. Rəsulova G.R. Qiymətli kağızlar bazarında investorlar. Bakı Biznes Universitetinin Azərbaycan xalqının Ümummillə lideri Heydər Əliyevin 95 illiyi ilə bağlı “İnvestisiya qoyuluşlarının siyasi əhəmiyyəti və iqtisadi səmərəliliyi” mövzusunda beynəlxalq elmi-praktiki konfrans materialları, Bakı, -2018, -s. 487-490.
6. Расулова Г.Р. Фондовый рынок как приоритет финансового рынка Азербайджанской Республики / Международна научно - практическая конференция «Возможности за развитие на

бизнеса – икономически, управленски и социални измерения.
Свищов, България, 30 ноември 2018 г, -стр. 115-121.

7. Rəsulova G.R. Azərbaycan iqtisadiyyatında kənd təsərrüfatı sektoruna maliyyə axininin təsiri. “Kooperasiya” elmi-praktiki jurnal, Bakı, -2019, -№4, -s. 37-45.
8. Rəsulova G.R. Ölkənin iqtisadi inkişafında maliyyə bazarının rolu və mahiyyəti. Bakı Biznes Universitetinin Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri Heydər Əliyevin 96 illiyi ilə bağlı “İnvestisiya qoyuluşlarının siyasi əhəmiyyəti və iqtisadi səmərəliliyi” mövzusunda beynəlxalq elmi-praktiki konfrans materialları, Bakı, -2019, -s. 523-528.
9. Rəsulova G.R. Azərbaycanda maliyyə bazarının inkişafının nəzəri və praktiki aspektləri. «Audit» Elmi-praktiki jurnal, Bakı, -2020, -№3, -s. 53-65.
10. Rəsulova G.R. Müasir Azərbaycanın maliyyə bazarlarının tənzimlənmə və inkişaf meylləri. Bakı Biznes Universitetinin Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri Heydər Əliyevin 97 illiyi ilə bağlı “Rəqəmsal iqtisadiyyat: Azərbaycan yeni iqtisadi inkişaf mərhələsində” mövzusunda beynəlxalq elmi-praktiki konfrans materialları, Bakı, -2020, -s. 415-419.
11. Ataşov B.X., Rəsulova G.R. Maliyyə bazarlarının milli iqtisadiyyatda rolunun qiymətləndirilməsi. “Kooperasiya” elmi-praktiki jurnal, Bakı, -2021, -№1, -s. 5-12.
12. Расулова Г.Р. Основные особенности развития финансовых рынков Азербайджана. «Финансовая экономика» всероссийский научно-аналитический журнал, Москва, -2021, -№7, -(часть 2), -стр. 170-174.

Dissertasiyanın müdafiəsi “31” yanvar 2024-cü il tarixdə saat 15:00-da Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən ED 2.10 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: AZ 1001, Bakı şəhəri, İstiqlaliyyət küç., 6

Dissertasiya ilə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Avtoreferatın elektron versiyaları Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin rəsmi internet saytında (www.unec.edu.az) yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat “30” dekabr 2023-cü il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 06.12.2023.
Kağızın formatı: 60x84 ¹/₁₆.
Həcmi 1 ç.v. (44036 işarə). Tiraj 100.

*“AA – Poliqraf” istehsalat-kommersiya birliyində
hazır diopozitivlərdən istifadə olunmaqla çap edilmişdir.
Əlaqə üçün: capevi@internet.ru / (+99455) 201-2809*